

АНДРУСЯК

Наталія Олександрівна
andrusiak.n@gmail.comк.е.н., доцент, Черкаський
національний університет
ім. Богдана Хмельницького

УДК 303.09:303.4:330.1

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУESTABLISHMENT AND COMPOSITION OF ECOLOGY AND ECONOMIC
COMPETITIVENESS OF THE REGION

У статті висвітлено сутність еколого-економічної конкурентоспроможності регіону, актуальність дослідження системи взаємозалежних чинників та складників, які формують конкурентні переваги на територіальному рівні. Виокремлено групи складових еколого-економічної конкурентоспроможності регіону та запропоновано класифікацію чинників впливу на неї. Визначено напрями подальших досліджень, які мають бути пов'язані з чинниками впливу на потенціал еколого-економічної конкурентоспроможності як платформу для регіонального розвитку та формування конкурентних переваг.

* * *

В статье освещены сущность эколого-экономической конкурентоспособности региона, актуальность исследования системы взаимосвязанных факторов и составляющих, формирующих конкурентные преимущества на территориальном уровне. Выделены группы составляющих эколого-экономической конкурентоспособности региона и предложена классификация факторов влияния на нее. Определены направления дальнейших исследований, которые должны быть связаны с факторами влияния на потенциал эколого-экономической конкурентоспособности как платформу для регионального развития и формирования конкурентных преимуществ.

* * *

Introduction. The ecological consequences of globalization and the related problems accumulated over many decades have now been solved in difficult political and economic conditions. The globalization of environmental problems forms new tasks for ensuring the mechanisms of adaptation of economic activity to the reproductive opportunities of the environment.

The purpose of the article is to highlight the essence and components of the ecological and economic competitiveness of the region.

Results. The ecological component has an important and special influence on separate branches of economic activity. The developed industries require more resources, attract investments, which allow magnification of production volumes, improve the quality of products, accelerate its implementation, etc. These industries "break out" in the competition for resources in many regions simultaneously. Environmental factors that have a decisive impact on the competitiveness of the region's economy are also duplicated in different territories. These features can be used to conduct a study of environmental and economic competitiveness as a relatively stable component of the system.

The essence of the ecological and economic competitiveness of the region is described, which the author suggests to consider as a complex, dynamic, integrated system-forming property of the economic system taking into account the ecological features of the region, connected with the development of markets, branches of management, activation of innovation-investment processes and formation of ecological and economic competitive advantages. in the short and long term.

The groups of components of ecological and economic competitiveness of the region are distinguished (I – geographical features of the region, II – assimilation potential, III – the capacity of the ecological system, IV – technological capacity of the economic system to create and use of ecological alternatives) and the classification of factors of influence on it is proposed.

Conclusions. The directions of further research, which should be related to factors influencing the potential of ecological and economic competitiveness as a platform for regional development and formation of competitive advantages, are determined.

Ключові слова: еколого-економічна конкурентоспроможність, регіональна економіка, глобалізація, конкурентні переваги, потенціал еколого-економічної конкурентоспроможності

Ключевые слова: эколого-экономическая конкурентоспособность, региональная экономика, глобализация, конкурентные преимущества, потенциал эколого-экономической конкурентоспособности

Keywords: ecological and economic competitiveness, regional economics, globalization, competitive advantages, potential of ecological and economic competitiveness

ВСТУП

Екологія як наука розвивається швидкими темпами і, як і більшість, колись відокремлених теорій, нині, в умовах глобалізації, набуває оновленого змісту. Цей зміст супроводжує розвиток науки і техніки, галузей господарства та надання послуг, створення і функціонування підприємництва, сфер життя населення. Екологічний відтінок явищ і процесів вже давно перестав бути відокремлений від розвитку держави, науково-технічного прогресу та усіх сфер людської діяльності.

Нерозривний зв'язок екології з навколишнім природним середовищем та наслідками глобалізації, надає відповідного забарвлення й основним категоріям економічної науки.

Накопичувані протягом багатьох десятиліть екологічні наслідки глобалізації та пов'язані з ними проблеми, нині доводиться вирішувати за складних політичних та економічних умов. Глобалізація екологічних проблем ставить нові завдання щодо забезпечення механізмів адаптації економічної діяльності до від-

творювальних можливостей довкілля.

Проблеми екологічного розвитку є стимулюючою силою для узгодження економічного розвитку з навколишнім природним середовищем та законами природи. Тільки через адаптаційні підходи до розвитку природних систем, вибудовані антропогенними системами, можливий стійкий розвиток регіону. Тому питанням еколого-економічної конкурентоспроможності територій відводиться пріоритетна роль. Саме цей аспект відображає поєднання найважливіших глобальних категорій, які у поєднанні забезпечують ефективний та екологічно-безпечний розвиток локальних рівнів країни.

Дослідженню та формулюванню напрямів вирішення еколого-економічних проблем присвячені праці таких вчених, як О. Амоші, В. Буркинського, В. Вернадського, З. Герасимчука, Б. Данилишина, А. Долінського, О. Балацького, А. Бардася, В. Кравців, Л. Масловської, Л. Мельника, В. Трегобчука, В. Шевчука [1; 2; 3; 4]. Особливого значення для розвитку сучасного екологічно розвинутого підприємництва та досягнення оптимального поєднання територіального і галузевого аспектів управління у сфері промислового підприємства набули роботи таких зарубіжних авторів, як У. Айзарда, Р. Айреса, К. Боулдінга, Г. Дейлі, Р. Велфорда, К. Гофмана, Р. Коуза, Д.Л. Медоуз, Д.Х. Медоуз, М. Месаровича, А. Пігу, К. Ріхтера, Д. Форда, Дж. Форрестера [4]. Водночас існує багато невирішених питань щодо забезпечення розвитку еколого-економічних аспектів інвестицій, інновацій, інституційних засад та конкурентоспроможності, які потребують подальшого доопрацювання та розвитку.

МЕТОЮ СТАТТІ є висвітлення сутності та складових еколого-економічної конкурентоспроможності регіону.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: теоретичний аналіз та синтез тестового матеріалу, наукова абстракція, соціальні та якісні методи дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як правило, питання перспективи взаємодії суспільства і природи фактично зводиться до дилеми: або економічне зростання або екологічна безпека [5, с. 45]. Проблема такого вибору виникає, передусім, у слаборозвинених країн із вразливою економічно-політичною ситуацією, що не дозволяє забезпечити необхідний рівень інвестицій, ВВП, інноваційного розвитку, наукових розробок, тощо. Грошових потоків у таких країнах та їх регіонах недостатньо для забезпечення припливу екологічних інвестицій, як недостатньо їх і для відповідних розробок та їх впровадження. Перевага у такому разі віддається економічному зростанню у найближчій перспективі, екологічним проблемам відводиться другорядна роль та вирішуються вони в міру наявності вільних ресурсів.

Екологічний аспект економічного розвитку регіонів набуває тим більшої актуальності, чим більше темпи цього розвитку визначаються чинниками, що мають екологічну природу: обсягами споживання та способами використання природних ресурсів, обсягами відходів, що утворюються у регіоні, асиміляційним потенціалом навколишнього природного середовища.

Усі ці показники безпосередньо пов'язані з конкурентоспроможністю регіону, оскільки утворюються

на рівні території процесами відтворення, що підвищує актуальність дослідження цього напрямку.

Науковці стверджують, що найвища форма розвитку конкуренції – це конкуренція на основі інновацій, яка формує новий підхід до досліджень генези теорій конкуренції. Підвищити конкурентоспроможність, за їх переконанням, можна за рахунок нарощення конкурентних переваг в інноваціях [5, 6, 7]. При цьому, завданням економічного розвитку регіонів є формування та впровадження інноваційної моделі розвитку, що здатна забезпечити підвищення та поглиблення науково-технологічних знань та їх використання з метою зростання валового регіонального продукту, а завдяки цьому – забезпечити конкурентоспроможність регіонів країни.

Серед видів конкурентоспроможності регіону на особливу увагу заслуговує саме еколого-економічна, як наслідок світових глобалізаційних процесів та породжених ними екологічних проблем, інтеграційних процесів, зростання кількості населення та штамів хвороб, обсягів споживання ресурсів та зниження їх асиміляційного потенціалу. Цей вид конкурентоспроможності є логічним наслідком розвитку світової економічної системи, зростання потреб населення (як їх кількості, так і видів), погіршення стану навколишнього природного середовища та винятково актуальним для усіх регіонів країни.

Обґрунтуємо актуальність дослідження виокремленого автором виду – еколого-економічної конкурентоспроможності регіону через такі основні моменти:

1) у відкритій економічній системі та за умов глобалізації екологічна складова конкурентоспроможності є пріоритетною для оцінки як макропоказників розвитку країни, так і її регіонів, тому розробка передових науково обґрунтованих підходів, вибору технологій та методів щодо формування, підвищення та зміцнення конкурентоспроможності регіону безпосередньо пов'язана з усвідомленням взаємозалежності економіки та екології;

2) дослідження екологічної складової конкурентоспроможності регіону дозволить комплексно оцінювати перспективи та ризики споживання ресурсів, а отже, підвищити ефективність прогнозування показників конкурентоспроможності;

3) оцінка економіко-екологічної конкурентоспроможності за регіонами дозволить сформувати напрями вирішення не лише економічних, але й екологічних проблем, що підвищить рівень і якість стратегій регіонального розвитку та сформулює еколого-економічний шлях розвитку для країни та її регіонів.

Автор пропонує розглядати *еколого-економічну конкурентоспроможність* як складну, динамічну, інтегровану системоутворюючу властивість економічної системи з урахуванням екологічних особливостей регіону, пов'язану з розвитком ринків, галузей господарювання, активізацією інноваційно-інвестиційних процесів й формуванням еколого-економічних конкурентних переваг у найближчій та віддаленій перспективі.

Еколого-економічна конкурентоспроможність території формується з груп складових, окремі з яких визначають її базовий потенціал, інші – потенціал можливих траєкторій розвитку. Співвідношення показни-

ків цих складових різне для кожного регіону та у кожний період часу, у який визначається конкурентоспроможність. Розглянемо *групи складових еколого-економічної конкурентоспроможності регіону*, які формуються внаслідок:

I група: географічних особливостей регіону – наявність природних ресурсів, кліматичні особливості, рельєф;

II група: асиміляційного потенціалу – здатність до компенсації впливу економічної системи на навколишнє природне середовище;

III група: ємності екологічної системи – споживання економічною системою регіону первинних природних ресурсів без зміни якості екологічної системи;

IV група: технологічної здатності економічної системи до створення і споживання екологічних альтернатив, аналогів природних ресурсів, вторинної сировини;

V група: економічного стимулювання інвестицій у екологічні інновації.

Дослідження передумов та особливостей формування еколого-економічної конкурентоспроможності регіону здійснюється на принципах: системності, архітектурності, інваріантності, невизначеності, розвитку пріоритетних галузей економіки. Характерною рисою в межах такого дослідження є виникнення взаємодіючих систем, які є складовими частинами цілого, а також домінуючих систем, які знищують та деформують вже існуючі системи. За таких умов архітектурність, тобто впорядкованість складових частин відіграє важливу роль і є обов'язковою. Характерною особливістю дос-

лідження екологічно-економічної конкурентоспроможності у регіонах є невизначеність відповідних процесів, вони є потенційними, динамічними і залежать від сукупності обставин та поєднання чинників впливу. Властивості таких процесів дійсні лише у короткий, конкретний та умовно сталий період часу. Тому, у регіонах дослідження зазначеного виду конкурентоспроможності слід здійснювати із урахуванням випадкового показника зміни чинників формування.

Екологічний складник здійснює важливий та особливий вплив на окремі галузі економічної діяльності. Розвинені галузі потребують більше ресурсів, приваблюють інвестиції, які дозволяють збільшити обсяги виробництва, вдосконалити якість продукції, прискорити її реалізацію тощо. Ці галузі стають першими у змаганні за ресурсами в багатьох регіонах одночасно. Це трапляється через традиції, наявність аналогічного позитивного досвіду в попередніх процесах інвестування, аналогічні успішні приклади капіталовкладень, швидкі строки окупності тощо. Водночас, екологічні чинники, які здійснюють визначальний вплив на конкурентоспроможність економіки регіону теж дублюються на різних територіях. Ці особливості можуть бути використані для здійснення дослідження еколого-економічної конкурентоспроможності як відносно сталі складові системи.

Зазначене свідчить про вплив на еколого-економічну конкурентоспроможність сукупності різних чинників, які автор пропонує систематизувати за допомогою поданої на рис. 1 класифікації.

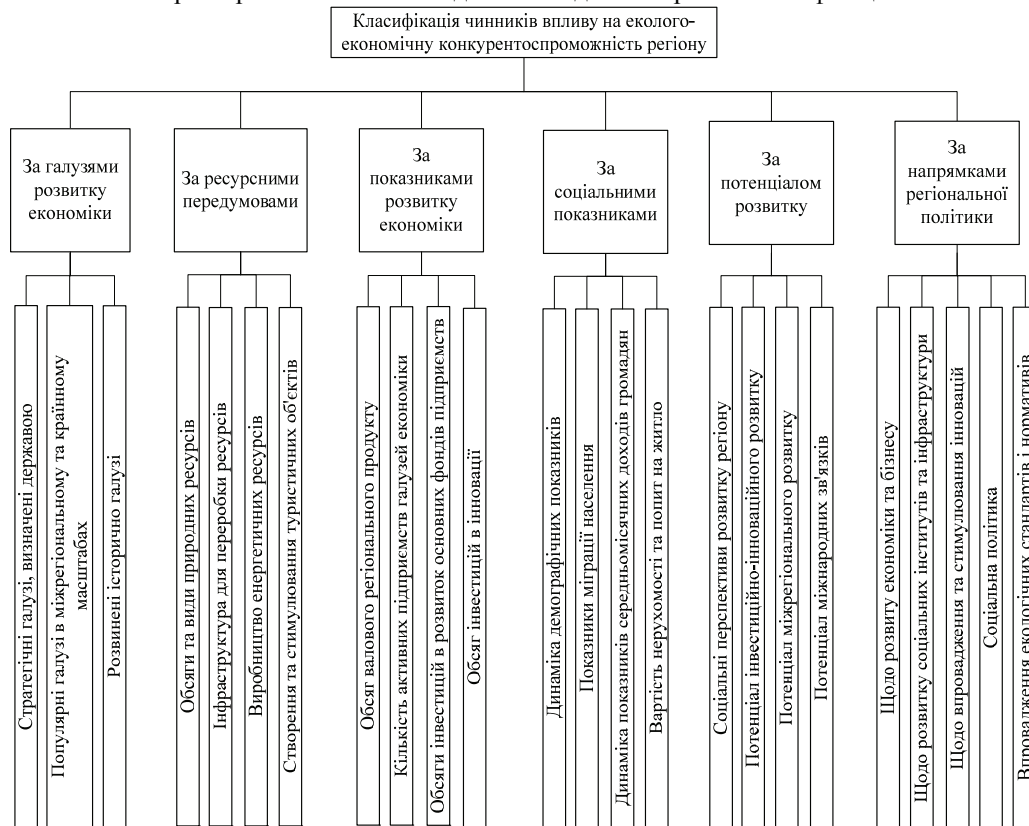

Рис. 1. Класифікація чинників впливу на еколого-економічну конкурентоспроможність регіону

Виходячи з наведеного доцільно зазначити, що потенціал еколого-економічної конкурентоспроможності регіону, який визначає рівень його конкурентоспроможності, формує основу для створення конкурентних

переваг. Специфічні чинники його формування забезпечують кожній адміністративній територіальній одиниці унікальний конкурентний статус. Дослідження цього потенціалу й першочергових чинників впливу

на еколого-економічну конкурентоспроможність є платформою для побудови системи управлінських технологій, програм регіонального розвитку, моделей, стратегій, тощо.

Конкурентна еколого-економічна перевага розуміється автором як сукупність відповідних чинників, які, у порівнянні з іншими територіальними утвореннями, забезпечують регіону економічну, соціальну, інноваційну, інвестиційну, інформаційну тощо привабливість на національному та світовому рівнях.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах економічного розвитку дослідження еколого-економічної конкурентоспроможності регіону є актуальним та своєчасним. Його комплексність відображає наявні тенденції розвитку територій та реакцію на глобалізаційні процеси. Подальші розробки мають бути спрямовані на дослідження системи чинників, які формують еколого-економічний потенціал й конкурентні переваги.

Слід враховувати визначальний вплив макроекономічних чинників національного рівня, які створюють умови для розвитку і вдосконалення правової бази, ринку праці, бізнесу, впровадження екологічних стандартів.

Список використаних джерел

1. Амоша О.І. Проблеми вибору концепції розвитку вугільної промисловості України. *Економіка промисловості*. 2005. № 2. С. 32-38.
2. Долінський А.А. Энергозбереження та екологічні проблеми енергетики *Вісник НАН України*. 2006. № 10. С. 24-26.
3. Бардась А.В. Механізм формування інноваційної еколого-економічної стратегії вуглевидобувного підприємства. *Економічний простір*. 2015. № 97. С. 244-252.
4. Трегобчук В.М., Алимов О.М., Даниленко А.І. Еко-

номічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення. Київ: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. 540 с.

5. Кравцов В. Современные научные подходы к окружающей среде и социальноэкономическому развитию / под. ред. Л. Хенса, Л. Мельника, Э. Буна. Киев, Наукова думка, 1998. 480 с.

6. Причепя І.В. Інноваційні пріоритети формування стратегічних конкурентних переваг підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 3.

7. Хаустова К.М. Методика моделювання інвестиційно-інноваційної стратегії підприємства. *Інноваційна економіка*. 2013. № 9'2 [47]. С. 62-69.

References

1. Amosha O.I. Problems of choosing the concept of the development of the coal industry in Ukraine. *Economy of industry*. 2005. Vol. 2, pp. 32-38. (in Ukrainian).
2. Dolinskyi A.A. Energy saving and ecological problems of energy. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2006. Vol. 10. pp. 24-26. (in Ukrainian).
3. Bardas A.V. The mechanism of formation of innovative ecological-economic strategy of coal-mining enterprise. *Economic space*, 2015. № 97. pp. 244-252. (in Ukrainian).
4. Trehobchuk V.M., Alimov O.M., Danylenko A.I. *Economic Development of Ukraine: Institutional and Resource Security*. Kyiv: Joint Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2005. 540 p. (in Ukrainian).
5. Kravtsyv V. Modern scientific approaches to the environment and socioeconomic development / ed. L. Hens, L. Melnik, E. Bun. Kyiv: Scientific Opinion. 1998. 480 p. (in Russian).
6. Prychepa I.V. Innovative priorities of formation of strategic competitive advantages of the enterprise. *Effective economy*, 2014. № 3. (in Ukrainian).
7. Khaustova K.M. Methodology of modeling of investment and innovation strategy of the enterprise. *Innovative economy*. 2013. № 9'2 [47], pp. 62-69. (in Ukrainian).